

ARVOT, TARPEET JA YHTEISKUNTATIETEIDEN METODOLOGIA

Katsaus suomalaiseen politiikan tutkimukseen vuonna 1973*

Erkki Berndtson

Suomalaiselle politiikan tutkimukselle on luonteenomaista, että keskustelua alan päämääristä, keinoista, tutkimusprioriteeteista jne. vältellään mahdolli-

* Kirjoitus on korjattu ja laajennettu versio allekirjoittaneen pitämästä esitelmästä Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikokouksessa 13.3.1973.

suuksien mukaan. Toisia tutkijoita ei joko uskalleta tai viitsitä kritisoida (vapaan tieteellisen keskustelun vaatimuksesta huolimatta), vaan tyydytään joko asioista vaikenemiseen tai selän takana puhumiseen. Vaikka suomalainen politiikan tutkimus on Ilmari *Susiluodon* sanoja käyttäen »kulkenut kriisistä kriisiin läpikäyden snellmanilaisen ja burnhamilais-machiavellistisen vaiheen ja päätyntä julistamaan positivismia»¹ nämä eri vaiheet ovat seuranneet toisiaan lähinnä valtaan päässeiden professorien suorittamina uudistusten legalisointeina. Tieteellinen keskustelu ei sen sijaan sinänsä ole siivittänyt tutkimusta eikä eri koulukuntien välisestä kilpailusta ole näkynyt merkkejäkään.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on yrittää herättää keskustelua suomalaisesta politiikan tutkimuksesta. Pyrkimyksenä on tarkastella asioita kriittisesti, niin että myös suomalaiset politiikan tutkijat katsoisivat asiakseen ottaa osaa keskusteluun. Monia seikkoja tulee jäämään käsittelemättä, monet jäävät pakostakin valitettavasti vain pelkän viittauksen varaan. Näistä puheistaankin huolimatta kirjoitus toivottavasti pystyy tuomaan esiin sen, että politiikan tutkimus ei välttämättä ole niin selvää, kuin miltä se saattaa näyttää ja miten sitä yliopistossa opetetaan ja tutkitaan. Keskustelua tarvitaan.²

1. Poliitiikan tutkimuksen viimeaikaisesta kehityksestä

Poliitiikan behavioraalisen tutkimuksen läpimurto tapahtui 1950-luvun alussa.³ Suomessa se tapahtui muutamaa vuotta myöhemmin, 1950-luvun puolivälissä merkiten samalla viimeisiä kuoliniskuja saksalaiselle valtio-opilliselle perinteelle ja toisaalta amerikkalaisen yhteiskuntatieteen tuloa suomalaisiin yliopistoihin myös politiikan tutkimuksen alueella.⁴ Uuden suuntauksen kannattajien mielestä vasta nyt politiikan tutkimus kasvoi todelliseksi tieteksi.⁵ Tämän tieteellisen tutkimuksen lähtökohdiksi muodostuivat mm. David *Eastonin* esittämät periaatteet, jotka ovat esiintyneet lähes jokaisessa politiikan behavioraalista tutkimusta esittelevässä kirjoituksessa. Näiden mukaan kaiken tutkimuksen tavoite on pyrkimys säännönmukaisuuksiin, joiden avulla sitten ilmiöitä voidaan selittää ja ennustaa. Säännönmukaisuuksiin on pyritävä tarkalla mittaamisella ja tilastollisilla menetelmillä, joilla on mahdollista verifioida asetettuja hypoteeseja. Tämän kaiken kruunaa vaatimus arvovapaasta tieteestä, arvot ja empiiriset faktat on pidettävä analyttisesti erillään toisistaan, koska arvojen oikeellisuutta tai virheellisyyttä ei voida osoittaa tieteellisin menetelmin. Lopuksi vaaditaan, että politiikan tutkimuksen tulee kiinteästi liittyä muihin yhteiskuntatieteisiin, mikä ainakin vähän aikaa sitten käytännössä merkitsisi vielä ei-radikaalia sosiologiaa.⁶

Behavioralismin ensimmäinen aalto keskittyi ennen kaikkea yksilöiden poliittisen käyttäytymisen tutkimiseen ja silloin nousi keskeiseksi tutkimusalueeksi poliittinen osallistuminen.⁷ Vallalla oli eräänlainen reaktio kaikkia formaa-

lisiä poliittisia rakenteita kohtaan ja kaikkein suurimmaksi syntipukiksi kohosi valtion käsite. Esim. Pertti *Pesosen* mielestä juuri valtion käsite oli omalla tavallaan jarruttanut politiikan tutkimuksen kehitystä.⁸ Suomessa on lisäksi tunnettu Jussi *Teljon* väite, että nykyaikainen valtio-oppi tarvitsee yhtä paljon valtion käsitettä kuin psykologia tarvitsee olettamusta sielusta.⁹

Kuitenkaan huomion kiinnittäminen melkein pelkästään yksilöihin ei tyydyttänyt eräitä behavioralistisen valtio-opin edustajia kauan. Alettiin vaatia tutkimuksen pohjan laajentamista. Behaviorismi »kypsyi» ja tultiin vaiheeseen, jota Ilkka *Heiskanen* on nimittänyt instituutioiden rakenteen ja toimintojen muutosten ja näiden muutosten yleisten syiden tutkimiseksi.¹⁰ Tämä vaihe alkoi 1960-luvulla Yhdysvalloissa ja levisi suhteellisesti nopeammin Suomeen kuin behaviorismin ensimmäinen vaihe, olihan kontaktit jo onnistuneesti luotu. Tämä painopisteen muuttuminen sattui samaan aikaan, kun maailmassa tapahtui huomattavia poliittisia muutoksia. Uusien itsenäisten valtioiden astuminen maailmanareenalle tarjosi puolueettomille tiedemiehille ongelman, johon he tieteellisen kutsumuksensa ja vakaumuksensa innolla kävivät käsiksi. Sillä, että myös Wall Street, Pentagon ja Valkoinen talo olivat kiinnostuneita tutkimuksen uudesta aallosta ei ollut ehdottomasti mitään asian kanssa tekemistä.¹¹

Uuden tilanteen mukana behavioralistit huomasivat myös nopeasti, etteivät heidän löytämänsä säännönmukaisuudet ehkä pitäneetkään paikkaansa uusissa itsenäisissä valtioissa. Selitys suomalaisen 30—35 vuotiaan, naimattoman, uskonnollisen, keskiluokasta lähtöisin olevan miesylioppilasmaailman äänestyskäyttäytymisestä menetti kokonaan merkityksensä, kun selitys siirrettiin Sambian oloihin. Tilanne merkitsikin ns. vertailevan politiikan tutkimuksen syntyä.¹² Alettiin vaatia, että säännönmukaisuudet oli verifioitava useammassa erilaisessa kulttuurissa, alettiin puhua samojen poliittisten instituutioiden erilaisista funktioista ja samojen funktioiden erilaisista ilmentymistä jne.

1960-luku oli kuitenkin muidenkin muutosten aikaa kuin uusien itsenäisten valtioiden syntymisen. Joidenkin tutkijoiden mielestä maailma ei enää näyttänyt niin hyvältä kuin aikaisemmin. Yhdysvalloissa mustan vallan ja opiskelijoiden mielenosoitukset, Vietnamin sota ja sen vaikutukset, ympäristönsuojelukysymykset olivat tapahtumia, jotka saivat useat tiedemiehet miettimään, oliko kaikki mennyt sittenkään hyvin. Syntyi liike, jota David Easton on nimittänyt jälki-behavioralistiseksi (post-behavioralist).¹³ On kuitenkin huomattava, ettei jälki-behavioralistinen politiikan tutkimus sinänsä merkinnyt päämääriensä puolesta kovin suuria eroja vanhaan behaviorismiin. Kuten David Easton on todennut:

»many post-behavioralists are turning from the problematics of method to unsettling questions about the subject matter of research and from the quest for explanation to doubts about the uses of political knowledge.

Priorities for research are being reassessed without behavioral objectives necessarily being abandoned.»¹⁴

Uudessa suuntauksessa olikin tyypillistä juuri relevantin tutkimuksen vaatimus. Suuntaukseen liittyi läheisesti mm. sosiaali-indikaattorien rakentaminen ja se mitä Suomessa tällä hetkellä kutsutaan policy-analyysiksi. Eastonilla tämä kaikki tiivistyy seuraavanlaiseen ilmaukseen:

»Recent concern for the generation of social indicators to estimate more reliably the effect of outputs on bringing about changes in society—on crime, poverty, safety, political apathy and involvement, health, and the like—represents a first step towards formally differentiating output (laws) from outcomes (social effects).»¹⁵

Kun behavioralistisen tutkimuksen ensimmäinen vaihe oli kiinnittänyt huomionsa poliittisen järjestelmän inputiin, toinen vaihe enemmän outputiin, kolmas vaihe kiinnittää huomionsa ennen kaikkea outcomeen ja sitä kautta koko poliittisen prosessin toimintaan. Seuraavassa on tarkoituksena tarkastella lähemmin tätä kehitystä Suomen osalta.

2. Poliitiikan behavioraalinen tutkimus

Kuten jo alussa todettiin politiikan behavioraalinen tutkimus löi itsensä läpi Suomessa 1950-luvulla. Behavioraalisen tutkimuksen periaatteiden esittelijöiksi tulivat mm. Jan-Magnus Jansson ja Pertti Pesonen, jotka tänäänkin edustavat suurin piirtein samoja näkemyksiä kuin silloin. Tästä saa hyvän käsityksen vertaamalla esim. sellaisia Janssonin kirjoituksia kuin »Poliitiikan tutkimus Suomessa» (1959), »Valtio-oppi valinkauhassa (1961) ja »Defining Political Science: Some Basic Reflections» (1966) hänen vuonna 1969 ilmestyneeseen kirjaansa »Politikens teori» ja Pesosen artikkelia »Den politiska människan i forskningen ljuskägla» (1960) hänen virkaanastujaisesityksensä »Behavioraalinen ja vertaileva politiikan tutkimus» vuodelta 1972.¹⁶

Molemmat voidaan luokitella kuuluviksi kypsän behavioralismin kauteen, vaikka toisaalta voidaan väittää, että Pesonen korostaa enemmän poliittisen prosessin inputia ja Jansson outputia. Tämä ero tulee näkyviin mm. siinä roolissa, jonka Pesonen ja Jansson antavat valtiolle. Kuten jo aikaisemmin todettiin Pesoselle valtio ei ole mitenkään tärkeä käsite, päinvastoin. Sen sijaan Jansson puolustaa sitä politiikan tutkimuksen keskeisenä tutkimuskohteena. Max Weberiin nojautuen Jansson näet määrittelee politiikan pyrkimykseksi osallistua vallan harjoittamiseen tai vaikuttaa vallan jakoon joko valtioiden välisissä suhteissa tai valtion sisäisten ryhmien keskinäisissä suhteissa. Tämän hän sitten tiivistää seuraavanlaiseen toteamukseen:

»Vaikka tietysti muutkin valtailmiöt voivat vertailukohteena kiinnostaa politiikan tutkijoita, nämä itse asiassa rajoittuvat aina tutkimaan suppeampaa valtasuhteiden ryhmää, joka liittyy määrätyn tyyppiseen organisaatioon, valtioon.»¹⁷

Kun behavioralismilla on kannattajansa näinkin arvovaltaisella taholla, on selvää, ettei tämä suuntaus ole missään tapauksessa poistunut vielä suomalaisesta politiikan tutkimuksesta. Onko behavioraalinen politiikan tutkimus kuitenkin enää riittävä ja edes tieteellisesti pätevä suuntaus. Tätä ongelmaa pyritään seuraavassa tarkastelemaan ensin metodin ja arvojen tasolla sekä tämän jälkeen kysymään, mitä seurauksia behavioralismin metodologialla on ollut substantiaaliselle politiikan tutkimukselle.

Behavioralismin metodologiset periaatteet lähtevät luonnontieteiden asettamisesta esikuviksi. Pesonen toteaa asian selvästi ja suoraan: »Valtio-opin tieteellistämisyhtymysten yhteisenä piirteenä on ollut halu noudattaa myös politiikan tutkimuksessa empiirisen luonnontieteen peruskatsomuksia».¹⁸ Samaten Jansson kirjoittaa: »Esittäessään tämäntapaisia lauseita (säännönmukaisuuksia) yhteiskunnallisesta todellisuudesta yhteiskuntatieteet kulkevat samaa tietä joka useimmiten luonnontieteissä on johtanut menestyksiin.»¹⁹

Pitäessään kiinni luonnontieteellisistä esikuvistaan politiikan behavioraalisen tutkimuksen tiedonintressiksi muodostuu ns. tekninen tiedonintressi, yhteiskunnallisten ilmiöiden kontrolli.²⁰ Tätä aspektia behavioralistit eivät kuitenkaan ole koskaan huomanneet tai tahtoneet huomata. Tuntuukin siltä, että kun behavioralistit ovat voimakkaasti keskittyneet politiikan tutkimuksen tieteellistämiseen luonnontieteellisessä mielessä, he ovat kokonaan unohtaneet kysyä, mitä seurauksia tästä on yhteiskunnalle. Sillä tiedon tuottamisella on aina joitain seurauksia ja toisaalta tietoa voidaan tuottaa erilaisista lähtökohdista käsin, erilaisten tiedonintressien pohjalta, erilaisin menetelmin jne.

Behavioralistien politiikan tutkimuksen luonnontieteellistäminen ulottuu aina politiikan tutkimuksen alueen määrittelyyn asti. Esim. Jansson määrittelee politiikan tutkimuksen systemaattiseksi ja realistiseksi tutkimukseksi.²¹ Realistisuus merkitsee sitä, että valtio-oppi (politologia) tutkii yhteiskunnan reaalisia ilmiöitä eikä esim. pyri tarkastelemaan yhteiskuntaa joidenkin oikeus- tai moraalisääntöjen pohjalta. Ongelma ei kuitenkaan ole näin selvä, kuin behavioralistit olettavat. Realistisuuden korostaminen behavioralistien taholta on ymmärrettävissä valtio-opin historiallisen kehityksen taustaa vasten, mutta voidaan väittää, että he ovat ymmärtäneet arvojen ja tosiasioiden välisen suhteen aivan väärin. Tätä väitettä käsitellään tarkemmin myöhemmin. Realistisuus ja systemaattisuus liittyvät lisäksi läheisesti yhteen, sillä systemaattisuudella Jansson tarkoittaa sellaisen teorian luomista, jonka avulla voidaan selittää ja ennustaa.²² Näin hän sulkee pois politiikan tutkimuksen alueelta kaikki ne tieteelliset metodit, jotka eivät näe yhteiskuntatieteiden tehtävinä pelkästään näitä. Todellisen pluralismin nimissä voitaisiinkin sanalle systemaattinen

ehdottaa merkitystä: jonkin metodin noudattaminen. Jos joku haluaa tehdä politiikan tutkimusta vaikkapa hermeneutiikan lähtökohdista käsin, suotakoon se hänelle, ainoa vaatimus olkoon, että hän silloin noudattaa loogisesti niitä periaatteita, joista hermeneutiikka lähtee.

Pyrkinessään luonnontieteiden ideaaliin, behavioralistit eivät ole saavuttaneet päämääriään, mikä ei kuitenkaan näytä lannistaneen ainakaan osaa heistä. Pesonen kirjoittaa esim. seuraavasti:

»Politiikan empiirinen teoria ei ole kehittynyt yhtä nopeasti kuin 20 vuotta sitten kenties toivottiin. Ei ole päästy poliittisten ilmiöiden laajoihin yleisesityksiin eikä sanottavaan ennustettavuuteen. Tästä huolimatta saavutukset ovat olleet huomattavat. Onhan jo osoitettu kaikilla valtioopin aloilla 'poliittisissa valtasuhteissa piileviä säännönmukaisuuksia' sekä kehitetty niinsanottuja keskiasteen teorioita jotka 'selittävät, miten yksilöt ja ryhmät tavoittelevat ja käyttävät poliittista valtaa'. Monet arvostelijat eivät kuitenkaan huomaa tai halua verrata valtioopin nykyistä tilaa siihen tasoon, jolla tämä tiede vielä oli ennen behavioralismin läpimurtoa. Mieluummin he arvioivat nykyistä tilannetta vertaamalla sitä tieteen 'lopulliseen tavoitteeseen'.»²³

Pesosen vasta-argumentti on kuitenkin epäilyttävä, ei ole näet niinkään varmaa, että kehitys on kulkenut eteenpäin behavioralismin takia, vaan behavioralismista huolimatta. Kehitys on nimittäin tapahtunut ennen kaikkea tilastollisten tutkimusmenetelmien ja niihin verrattavien tekniikoiden kehittymisenä, mitä ei pidä samaistaa behavioralmiin. Behaviorismi on näet tieteellisen tutkimuksen metodologinen ja epistemologinen lähtökohta. Toiseksi voidaan väittää, että yhteiskuntatieteen klassikot ennen behaviorismia ovat kehittäneet yhteiskuntatieteitä varmasti paljon voimakkaammin eteenpäin kuin behavioralistit. Ajatellaanpa vain vaikka *Weberiä*, *Marxia*, *Michelsiä* jne. Kiitoksena behaviorismille voidaan kuitenkin ehkä todeta, että se on nopeuttanut tilastollisten sekä muiden nykyisten yhteiskuntatieteissä käytettävien tekniikoiden tuloa myös politiikan tutkimuksen alueelle.

Ihmetellessään teoriansa kehittymättömyyttä behavioralistit eivät ole tajunneet sitä yhteyttä, joka vallitsee teorian ja käytännön välillä. Yhteiskunnan materiaalisen muuttumisen ohella myös yhteiskunnallinen tieto ja sen tuotanto vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja muuttaa sitä. Tämä tekee periaatteessa mahdottomaksi samanlaisen metodin kuin mitä luonnontieteet käyttävät. On vaikea löytää mitään säännönmukaisuuksia, jotka eivät ainakaan periaatteessa olisi muutettavissa.²⁴ Käytännössähän voidaan kuitenkin usein tällaista säännönmukaisuuksien muotoon puettua tietoa käyttää hyväksi juuri yhteiskunnan tietoisessa kontrollissa. Yhteiskunnan sosiaalipoliittiset toimenpiteethän muodostuvat usein juuri tällaisista lähtökohdista. Useimmiten kuitenkin behavioralistisen yhteiskuntatieteen avulla saavutetut tulokset eivät toimi edes käy-

tännön päätöksenteon tukena, vaan olemassaolevan yhteiskunnan legitimaatiovälineenä.²⁵

Tämä vie siihen mitä voidaan kutsua ihmisten esineellistämiseksi (reifikaatioksi).²⁶ Kuinka oikein tämä on eettiseltä kannalta, sen käsitteleminen jätetään tässä syrjään. Voidaan kuitenkin viitata toiseen ongelmaan; kun ihmisiä kontrolloidaan, tämän kontrollin suorittamiseen tarvitaan aina jokin instituutio.²⁷ Ongelmaksi nousee tällöin kuka kontrolloi, millä tarkoituksilla ja millä vaikutuksilla. Valitettavasti behavioralistit eivät ole koskaan pohtineet tämäntyyppisiä ongelmia. Ilmeisesti he ovat halunneet paeta yhteiskunnallista todellisuutta ajatellen, että heidän tutkimustuloksiaan voivat käyttää hyväkseen ketkä tahansa. Tällöin he ovat kuitenkin unohtaneet, että yksilöiden ja ryhmien välillä on sekä käytännöllisiä että periaatteellisia eroja siinä, missä määrin he kykenevät käyttämään hyväkseen jonkin tutkimuksen tuloksia; muuttujien valinta, ongelmanasettelu jne. ovat kysymyksiä, jotka vaikuttavat asiaan.²⁸ Toinen seikka sitten on, jos behavioralismin kannattajat ovat tietoisesti asettuneet olemassaolevan järjestelmän kannalle, hyväksyen asioiden tilan luonnollisena.

Tämä kytkeytyy läheisesti behavioralismin vaatimukseen tieteen puolueettomuudesta ja objektiivisuudesta. Kuitenkaan behavioralistien analyysit tästäkään ongelmasta eivät ole kovin syvälle käyviä. On vaadittu arvovapaata tiedettä ja tehty ero soveltavaan ja puhtaaseen tieteseen. Puhdas tiede on tiedettä tieteen vuoksi, soveltava tutkimus lähtee ratkaisemaan jotain yhteiskunnallista ongelmaa puhtaan tieteen apukeinoin.²⁹ Tämä kaikki liittyy aikaisemmin mainittuun arvojen ja tosiasioiden toisistaan erottamiseen. Jos ajatellaan puolueettoman tutkimuksen vaatimusta, tätä behavioralismin näkökantaa voidaan tulkita kahdella tavalla; joko behavioralistit väittävät, että politiikan tutkimus ei voi ratkaista »päivänpoliittisia» ongelmia, esim. että puolue x on puoluetta y parempi jossain poliittisessa tilanteessa tai sitten he väittävät, että politiikan tutkimuksella ei sinänsä ole mitään poliittisia ambitiesia tai relevanssia työskentelymuotojensa suhteen. Ensimmäisessä tapauksessa väite ei kuitenkaan ole kovinkaan kiinnostava, toisessa tapauksessa se taas yksinkertaisesti ei ole totta. Peruskysymys näet tieteen kannalta on miten tutkija määrittelee tiedonintressinsä ja miten hän pyrkii päämääriinsä.³⁰

Kaikki sekaannus johtuu oikeastaan siitä, että vaatimus arvovapaasta tiettestä on itse arvoväittäjä, minkä ongelman ratkaiseminen johtaa loogisiin ristiriitoihin.³¹ Voidaan näet väittää, että arvot tulevat aina mukaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen jollain tasolla. Joachim *Israelin* tavoin voidaan tehdä ero yhteiskuntatieteiden arvovapauteen, objektiivisuuteen ja normatiivisuuteen.³² Kun väitetään, ettei arvovapaata yhteiskuntatiedettä ole, viitataan kritiikissä usein silloin siihen, että tutkimusongelmien ja menetelmien valinta, aineiston käsitteellistäminen ja yleensä käsitteiden käyttö sekä tutkimusaineiston tulkinta tuovat arvoja tutkimusprosessiin. Objektiivisuudella taas tarkoi-

tetaan sitä, ovatko väitteet tosia vai eivät. Kuitenkin näitä kahta mielenkiintoisempi kohta on yhteiskuntatieteiden normatiivisuus. Normatiivisuudella Israel tarkoittaa, että kaikkeen yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen sisältyy ns. esioletuksia, joissa ilmaistaan väitteitä a) ihmisen luonteesta, b) yhteiskunnan luonteesta ja c) ihmisen ja yhteiskunnan välisestä suhteesta.

Näitä käsitteitä käyttäen voidaan todeta, että esim. behavioralismin esioletuksiin kuuluu kuva ihmisestä passiivisena ärsykeitä vastaanottavana objektina, jonka käyttäytyminen on suora johdannainen näistä ärsykeistä.³³ Vastakohtana tälle ihminen voidaan kuitenkin myös nähdä aktiivisena, ärsykeistä oppivana, käyttäytymistään muuttavana subjektina, joka muuttaa myös yhteiskuntaa eikä vain sopeudu siihen.

Tältä kannalta on helppo nähdä, kuinka arvot vaikuttavat behavioralistiseen politiikan tutkimukseen, vaikka behavioralistit eivät sitä haluakaan myöntää. Lisäksi on löydettävissä lukuisia esimerkkejä siitä, miten behavioralistien analyysit ovat olleet ja ovat arvoväritteisiä myös Israelin arvovapauden käsitteen merkityksessä. Tämä käy ilmi esim. niistä harhapäätelmistä, jotka ovat liittyneet ja liittyvät vertailevaan politiikan tutkimukseen. Kun behavioralistit tekivät parhaansa todistaakseen arvovapautensa he vertailevaa tutkimusta suorittaessaan hyppäsivät suoraan länsimaisen kulttuuriperinteen harhaan. Mm. Jan-Magnus Jansson on esittänyt vertailevan politiikan tutkimuksen päämääräksi seuraavia kolmea lähtökohtaa:

- 1) tutkitaan samantyyppisiä poliittisia ilmiöitä sellaisina kuin ne esiintyvät eri poliittisissa järjestelmissä
- 2) vertaillaan keskenään jonkin poliittisen ilmiön ominaisuuksia sen eri kehitysvaiheissa
- 3) tutkitaan ilmiöitä, jotka joko rakenteellisesti tai funktionaalisesti osittain eroavat toisistaan, mutta jotka jonkin olennaisen piirteen perusteella tarjoavat tästä huolimatta hedelmällisiä vertailukohteita.³⁴

Länsimaiset arvot tulevat näissä kohdissa esiin esim. siten, että pyrittäessä kohdan kaksi mukaiseen vertailevaan tutkimukseen, joudutaan eräällä lailla absolutisoimaan historian kehityskulku, mikä käytännössä on usein johtanut siihen, että kaiken kehityksen huippuna ovat olleet teollistuneet, kapitalistiset maat, tila johon kaikki muut sitten pyrkivät.³⁵ Toiseen oikeastaan vielä vakavampaan virhepäätelmämahdollisuuteen on päädytty, kun on noudatettu orjallisesti Janssonin esittämää ensimmäistä vertailun menetelmää. Esim. kehittymättömyyden syitä tutkittaessa on havaittu, että kehittyneissä maissa on piirteitä, jotka puuttuvat kehittymättömistä maista. Lukutaito, pääomat, sosiaalinen liikkuvuus esim. ovat olleet tällaisia. Tämän perusteella on sitten päätelty, että kehittymättömät maat ovat kehittymättömiä, koska niiltä puuttuvat ne piirteet, jotka kehittyneillä mailla on. Ei ole otettu lainkaan huomioon koko maailmanjärjestelmän rakennetta ja sitä että toisen kehittynei-

syys ja toisen kehittymättömyys saattaisivatkin olla saman asian kaksi eri puolta.³⁶

Osittain nämä virhepäätelmät johtuvat myös siitä, että tiede nähdään ennen kaikkea induktiivisena prosessina, seikka jonka mm. Jansson on eksplisiittisesti todennut.³⁷ Tämä on vuorostaan johtanut kaiken teoreettisen työn aliarvioimiseen, mikä on tavallaan myös eräänlainen paradoksi, sillä ovathan behavioralistit ottaneet tehtäväkseen juuri empiirisen teorian kehittämisen. Teoreettisen työn aliarvioiminen tulee ilmi mm. siinä, että behavioralisteille tieteen kehittyminen on merkinnyt samaa kuin empiiristen ilmiöiden kartoituksen kattavuus. Jansson kirjoitti vuonna 1959 seuraavasti:

»Suomen poliittisen elämän kartoitus on tänään edistynyt suunnilleen samalle tasolle kuin Afrikan kartoitus Livingstonen ja Stanleyn aikoihin. Rannikkomuodostus on selvillä ja suurimmat vuorijonot tunnettuja, minkä lisäksi tietyt paikkakunnat ovat jo olleet lähemmänkin tutustumisen kohteena. Mutta koko mannermaalla on vielä valtavia valkoisia alueita, rinta rinnan niiden enemmän tai vähemmän mielikuvituksellisten tulkintojen kanssa, jotka kartanpiirtäjät ovat paremman puutteessa vain kuulopuheiden mukaan soveltaneet paperille.

Suomen poliittisen elämän tutkimus kaippaa tänään sellaisten nuorten tiedemiesten esinmarssia, joita elähdyttää uranuurtajan henki ja jotka ovat valmiit rohkeasti tunkeutumaan kartoittamattomille alueille.»³⁸

Samaten on Pertti Pesonen pohtiessaan valtio-opin tilaa vuonna 1972 todennut, »... edistyksellisen valtio-opin tärkein edellytys on nyt kova työnteko alan reaalian tietoainekseen kartuttamiseksi.»³⁹

Vaikka kysymys induktion ja deduktion välisestä suhteesta on edelleen epäselvä, voidaan väittää viimeaikaisten tutkimustulosten mm. lingvistiikassa, psykologiassa ja filosofiassa osoittavan, että tiede ei lähde induktiosta, vaan deduktiosta, edeten sitä kautta induktioon ja takaisin deduktiioon, eli teoria tulee ensin, tosiasiat sitten.⁴⁰ Teorian ja empiirisen tutkimustyön tulisikin kulkea rinnakkain. Nämä kaksi tieteellisen työn periaatetta ovat yhtä tärkeitä, eikä niitä voi asettaa arvojärjestykseen. Jos tieteen halutaan kehittyvän, työtä on tehtävä kummallakin rintamalla. On lisäksi huomattava, ettei teoreettisen työn ole aina perustuttava empiiriseen työhön niin kuin behavioralistit väittävät, vaan se voi ja sen täytyykin perustua myös loogiseen analyysiin.

Myös politiikan käsitteen määrittelyllä on ollut oma vaikutuksensa siihen, mihin politiikan tutkimus on suuntautunut. Kun behavioralismi tuli politiikan tutkimukseen se merkitsi silloin samojen metodisten periaatteiden omaksumista, joita muut yhteiskuntatieteet jo noudattivat. Aikana jolloin eri tieteenalueiden edustajat halusivat (haluavat ilmeisesti vieläkin) suojella omaa pyhää maataan muilta, tämä aiheutti vakavia ongelmia politiikan tutkijoille. Mikä nyt oli heidän

oma alansa, olivatko he historioitsijoita, sosiologeja vai kenties sittenkin politologeja.⁴¹ Varsinkin suhde sosiologiaan tuli ongelmalliseksi, mm. poliittisen sosiologian ja politiikan sosiologian käsitteet aiheuttivat valtio-oppineille hämmennystä.⁴² Hämmennystä lisäsi, että periaatteessa kaikki uuden behavioraalisen politiikan tutkimuksen edustajat hakivat metodisen valmiutensa sosiologiasta. Vain muutamat historioitsijat, jotka eivät koskaan oppineet ymmärtämään mitä teorialla ja tilastollisilla menetelmillä tarkoitettiin, jäivät syrjään ja loivat halveksivia katseita sosiologiaan, joka ei ollut tiede eikä mikään.

Valtio-opin alueen määrittelemiseksi tehtiin kaikenlaisia akrobaattiliikkeitä, mutta mikään ei onnistunut. Liikuttiin valtiosta pois ja valtioon takaisin, määriteltiin valtaa ja vallan muotoja. Ongelmaan tuhlattiin aikaa ja paperia, vaikka käyttökelpoisin ja ehkä oikein ratkaisu olisi ollut unohtaa koko ongelma. Tajuta, että se mitä politiikalla tarkoitetaan riippuu juuri niistä seikoista, joita Israel kutsuu esioletuksiksi. Poliitiikan käsite saa aivan erilaisen merkityksen esim. liberalismissa kuin marxismissa, ja on tätä kautta aina sidoksissa erilaisiin arvoihin ja tieteen metodologiaan.

Käytännössä politiikka sai kuitenkin konnotaation, joka liittyy valtaan ja vallan tavoittelemiseen ns. julkisissa organisaatioissa.⁴³ Sen mukaan valtio-opin keskeisiksi tutkimuskohteiksi tulivat puolueet, painostusjärjestöt, kansalaisten poliittiset asenteet ja osallistuminen jne. Poliitiikan behavioraalisen tutkimuksen kantaisät löytyivät mm. Talcott *Parsonsista* ja Seymour Martin *Lipsetistä* (sosiologian vaikutus näkyi tälläkin tasolla).⁴⁴ Poliitiikan tutkimus muotoutui yhteiskunnan materiaalisesta perustasta irrallaan olevaksi klassisen liberalismin politiikka-käsitteen sanelemaksi konservatismiin ja liberalismiin riemuvoitoksi. »Arvovapaa» politiikan tutkimus oli voittanut.

3. *Jälki-behavioraalinen vallankumous Suomessa: policy-analyysi*

Kun edellä on esitetty kritiikkiä vanhaa behavioralismia kohtaan (jonka todettiin olevan vielä tällä hetkellä hallitseva tieteellinen metodi politiikan tutkimuksen alueella), nousee esiin kysymys, pystyykö nouseva jälki-behavioraalinen vallankumous poistamaan ne ongelmat, joihin vanha behavioralismi näyttää sortuvan. Ensinnä on kuitenkin todettava, ettei tämä jälki-behavioraalinen tutkimusote ole vielä vakiinnuttanut itselleen samanlaista käsitteistöä ja samanlaisia periaatteita kuin vanha behavioralismi on tehnyt. Tosin David Easton luettelee seuraavat seitsemän jälki-behavioralismiin liittyvää tunnusmerkkiä:

1. Substanssin täytyy edeltää tekniikoita. On tärkeämpää tehdä relevanttia ja nykyisten ongelmien kannalta mielekäästä tutkimusta kuin keskittyä hienostuneiden tutkimusmenetelmien käyttöön.
2. Behavioralismi kätkee sisäänsä empiirisen konservatismiin ideologian.

3. Behavioralismi menettää otteensa todellisuuteen. Jälki-behavioralismen tehtävä on sitä vastoin saattaa politiikan tutkimus kosketuksiin ihmiskunnan todellisten tarpeiden kanssa.
4. Arvojen tutkimus ja arvojen konstruktiiivinen kehitys ovat politiikan tutkimuksen olennainen osa.
5. Intellektuelleilla, joihin myös politiikan tutkijat kuuluvat, on tiettyjä velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan eli
6. Tietäminen sisältää velvollisuuden toimintaan ja toimintaan liittyä ottaminen osaa yhteiskunnan uudistamiseen.
7. Edellisestä johtuen politiikan tutkimuksen politisointi ei ole vältettävissä ja toisaalta se on myös toivottavaa.⁴⁵

Kuten näistä tunnusmerkeistä voidaan päätellä ne sanovat enemmän mitä behavioralismissa on vikana kuin mitä jälki-behavioralismi on. Tämä johtuu jälki-behavioraalisen vallankumouksen suuresta hajanaisuudesta eli kuten Easton toteaa:

»Post-behavioralism is both a movement, that is an aggregate of people, and an intellectual tendency. As a movement it has many of the diffuse, unstable, even prickly qualities that the behavioral revolution itself once had in its own youth. It would be a serious mistake, indeed, a grave injustice, to confuse this broad, inchoate movement with any organized group either inside or outside the profession. Nor ought we to attribute any special political color to post-behavioralists in the aggregate. They range widely, from conservatism to the active left. Nor has this movement any particular methodological commitments. It embraces rigorous scientists as well as dedicated classicists. Neither does it appeal to any age group alone. Its adherents include all the generations, from young graduate students to older members of the profession. This whole improbable diversity — political, methodological, and generational — is bound together by one sentiment alone, a deep discontent with the direction of contemporary political research.»⁴⁶

Tästä hajanaisuudesta johtuu, etteivät useimmat tutkijat hyväksy läheskään kaikkia Eastonin esittämiä jälki-behavioraalisen vallankumouksen tunnusmerkkejä, vaan ne muodostavat, kuten Easton toteaa, eräänlaisen weberiläisen ihanetyypin. Kuitenkin tämä syvä tyytymättömyys behavioralismiin ilmenee Eastonin mukaan yhdessä yhteisessä piirteessä; behavioralismin pyrkimyksessä luonnontieteiden kaltaiseen metodologiaan. Tämä kritiikki ei kuitenkaan merkitse tieteellisyyden kieltämistä tai paluuta vanhaan. Uudessa behavioralismin kritiikissä ei viitata menneisyyteen, kuten aikaisemmin tehtiin behavioralismia kritisoitaessa (klassinen valtio-oppi, traditionaalisen tutkimuksen »metodologitomuus») vaan tulevaisuuteen; pyritään eräänlaiseen behavioralismin ylittämiseen.

Samat hajanaisuuden piirteet tulevat esiin kun tarkastellaan jälki-behavioraalista vallankumousta Suomessa, jossa sitä tällä hetkellä voidaan sanoa edus-

tavan ennen kaikkea Ilkka Heiskasen ja Tuomo Martikaisen johdolla suunniteltu Helsingin Yliopiston valtio-opin laitoksen »Demokratia, tasa-arvo ja informaation kulku suomalaisessa yhteiskunnassa» tutkimusprojekti.⁴⁷ Tämä hajanaisuus tulee parhaiten esiin Ilkka Heiskasen eräästä aikaisemmasta kirjoituksesta, jossa hän liittyy uuteen tutkimussuuntaukseen ainakin seuraavat tutkimussuunnat: 1) sosiaali- indikaattoreita koskeva (sosiaalilastojärjestelmiä kehittävä) tutkimus, 2) usein edelliselle perustuva yhteiskunnan tasa-arvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden tutkimus, 3) output-orientoitunut päätöksentekijöitä yhteiskunnallisella tasolla opastava policy-tutkimus, 4) poliittisen kansantaloustieteen poliittista puolta korostavat teoriat.⁴⁸

Seuraavassa nimitetään tätä jälki-behavioraalista tutkimussuuntausta Suomessa yleisnimityksellä policy-analyysi, jota myös sen edustajat tuntuvat suosivan.⁴⁹ Policy-analyysi korostaa sitä, että se on poliittisen kokonaisprosessin tarkastelu, jolloin keskeiseksi kysymykseksi on noussut tämän poliittisen prosessin outcome eli poliittisen prosessin yhteiskunnalliset vaikutukset. Tällöin lähdetään myös eräällä lailla liikkeelle tietyistä arvolähtökohdista, tasa-arvoisuudesta, ihmisten tarpeiden tyydyttämisestä jne. Heiskanen ja Martikainen kirjoittavat esim. seuraavasti:

»... tutkimustyö on selvästi osoittanut, että pelkkä perinteellinen poliittisten prosessien tutkiminen ei ole riittävää, vaan samassa yhteydessä on myös tutkittava esim. yhteiskunnallisten palvelusten tarjonta-organisaatioita ja niiden responsiivisuutta kansalaisten tarpeiden suuntaan.»⁵⁰

Tältä kannalta näkee selvästi policy-analyysin siteet Eastonin esittämiin jälki-behavioraalisen politiikan tutkimuksen periaatteisiin. On oivallettu, ettei behavioralistien tavoittelema arvovapaa tutkimus ole yhteiskuntatieteissä mahdollinen siinä mielessä kuin behavioralistit kuvittelevat. Tämä liittyy osittain tietenkin myös tiedon soveltamiseen (vrt. jälleen em. periaatteet). Esim yllä mainitun tutkimusprojektin tutkimussuunnitelmassa asetetaankin varsinaisille poliittisille päätöksentekijöille annettavan informaation lisäksi vaatimus antaa informaatiota myös yleensä yhteiskunnan yksilöille ja ryhmille sekä poliittisille organisaatioille.⁵¹

Pyrkimyksenä on eräänlainen »viileä» kausaalianalyysi, josta Ilkka Heiskanen kirjoittaa seuraavasti:

»On ilmeistä, ettei edellä mainittuja tutkijain välisiä poliittisen orientoitumisen eroja voida samalla sovittaa yhteen. Ilmeisestikin 'viileä' yksilöiden ja ryhmien tarpeitten tyydytyksen kausaalimekanismien analyysi jota siinä ehdotetaan, ei tyydytä niitä, jotka haluavat käyttää sosiaali-tieteellisen tutkimuksen tutkimustuloksia vain poliittisina taisteluaseina: toisaalta taasen sama kausaalimekanismien tarkastelu ei kenties ole riittävän viileä teknokraattisesti orientoituneille, suunnittelusta kiinnostuneille tutkijoille: jotkut kausaalianalyysit joiden tarkastelua ehdotetaan

voivat osoittautua varsinaisessa empiirisessä tutkimuksessa niin voimakkaiksi, että niiden synnyttämien yhteiskunnallisten epäkohtien ympäri ei päästä vain resurssien allokoinnilla ja piecemeal social engineeringillä. Tarkastelun credo on kuitenkin se, että yhteiskunnan ongelmien kausaali-analyttinen tarkastelu palvelee (mikäli sen annetaan palvella) sekä yhteiskuntakriittistä että teknokraattista yhteiskuntaa muuttavaa toimintaa.»⁵²

Toisaalta vaikka policy-analyysi eroaakin arvojen ja tiedon soveltamisen tasolla vanhasta behavioralismista, jää senkin kohdalle vielä ongelmia. Jos policy-analyysissa keskitytään pelkästään poliittisen kokonaisprosessin tarkasteluun, siitä ei tietenkään ole kuin hyvää sanottavana. Eri asia sitten on, miten itse tutkimusta tehdään ja miten tämä kokonaispoliittinen prosessi muotoillaan. Tällöin näet joudutaan jälleen ottamaan kantaa myös tutkimuksen muihin periaatteisiin (kuvaamiseen, selittämiseen, ennustamiseen). On otettava lisäksi huomioon, että tutkimukseen sisältyy muitakin muuttujien valintoja kuin pelkkä kokonaispoliittisen prosessin ottaminen tarkastelun kohteeksi. Kysymys siitä, minkälaisista teoreettisista lähtökohdista lähdetään liikkeelle on luonnollisesti myös tärkeä. Kuten policy-analyysin edustajat itsekin myöntävät, policy-analyysi onkin tällä tasolla vain kokonaisprosessiin perustuva keino orientoitua ongelmakenttään eikä vielä niinkään mikään teoreettinen lähtökohta. Täten se ei vielä merkitse suurtakaan mullistusta aikaisempaan, vaikka behavioralismin pahimmat epistemologiset virheet onkin karsittu.

Heiskasen esittämän viileän kausaalianalyysinkin kohdalla on ongelmia. Kuten jo politiikan behavioraalisen tutkimuksen analyysin yhteydessä kävi ilmi, yksilöiden ja ryhmien välillä on sekä käytännöllisiä että periaatteellisia eroja siinä, missä määrin ne kykenevät käyttämään hyväkseen jonkin tutkimuksen tuloksia. Tästä johtuen esim. Easton esittää, että politiikan tutkijan olisi tuotettava tietoa ennen kaikkea yhteiskunnan huonommassa asemassa oleville, jotka perinteellisesti eivät ole päässeet hyötymään yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tuloksista siinä määrin kuin yhteiskunnan taloudelliset, poliittiset ym. eliitit.⁵³

Nämä ongelmat tulevat esiin ajateltaessa jo niinkin yksinkertaista yhteiskunnallisen tiedon ilmentymää kuin sosiaali-indikaattorit, jotka on läheisesti liitetty mm. juuri policy-analyysiin. Niiden syntyhistoriahan jo ilmentää ennen kaikkea yhteiskunnan päätöksentekijöiden kasvavaa tarvetta saada yhä tarkempia tietoja yhteiskunnan tilasta, johon on liittynyt selvä toive yhteiskunnallisen kontrollin entistä paremmasta mahdollisuudesta.⁵⁴ Peter J. Henriot, joka on analysoinut sosiaali-indikaattoreihin liittyviä poliittisia ongelmia, onkin esim. todennut sosiaali-indikaattorien kehittämiseen liittyvän vaikeita ongelmia arvovapauden kannalta. Myös sellaisiin seikkoihin, että joitakin tietoja on helpompi saada kuin toisia, liittyy hänen mukaansa suoria poliittisia seurauksia.⁵⁵

Tämä taas osoittaa, että sosiaali-indikaattoreihin liittyy useita ongelmia, jotka vuorostaan liittyvät Israelin esiin tuomiin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen esioletuksiin. Voidaan mm. osoittaa, että sosiaali-indikaattorien kannalta nyky-yhteiskuntien sosiaalisten ongelmien oletetaan olevan pääasiassa seurausta vain riittävän informaation puutteesta.⁵⁶ Jos meillä vain olisi tarpeeksi tietoa, voisimme kyllä poistaa kaikki ongelmat; näin kuuluu sosiaali-indikaattorien perusoletus, jolloin unohdetaan yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset etu- ja arvostiridiat. Takana on eräänlainen esioletus yhteiskunnallisesta tasapainosta.

Kun voidaan väittää, että nämä sosiaali-indikaattorien ongelmat ovat yleistettävissä myös muuhun policy-analyysiin, ei siten voidakaan ajatella, että policy-analyysi sinänsä tuo parannusta politiikan tutkimuksen tilaan. On erittäin tarkasti analysoitava policy-analyysiin liittyviä ongelmia, jotta siihen liittyvät arvo- ja valtasuhteet käyvät ilmi. Kaikki riippuu tutkimuksen tekijöistä, joiden työn tuloksia voidaan mielenkiinnolla, mutta myös kritiikkiin varautuen, odottaa. On lisäksi muistettava Eastonin toteamus, että jälki-behavioraaliseen vallankumoukseen kuuluu poliittisesti erilaisia suuntauksia.

4. *Politiikan tutkimuksen substanssi ja metodi: muutamia konstruktivisia hajahuomioita*

Suomessa valtio-opin riippuvuus ulkoisista tekijöistä on aina ollut erittäin voimakasta. Maailmansotien aikana vannoni suomalainen politiikan tutkimus pyhän Saksan nimeen, siirtyen toisen maailmansodan jälkeen varsin kivuttomasti Yhdysvaltojen leiriin.⁵⁷ Jälki-behavioraalisen vallankumouksen saatua alkunsa Yhdysvalloissa, oli varsin luonnollista, että se sai vaikutusvaltaa myös Suomessa. Samaan aikaan Euroopassa levinnyt oleellisesti erilainen behavioralismin kritiikki ei sen sijaan ainakaan tähän mennessä ole juurtunut valtiooppiin, niin kuin se on tehnyt mm. sosiologiaan.⁵⁸ Ehkä juuri siksi, että valtiooppi on enemmän kuin sosiologia ollut viime aikoina sidoksissa yhdysvaltalaiseen yhteiskuntatieteeseen.⁵⁹

Seuraavassa on tarkoitus muutamain sanoin luonnehtia tätä »eurooppalaista» behavioralismin kritiikkiä ja sen perusteella esittää muutamia huomioita valtio-opin substanssista ja metodista. Nämä huomiot eivät ole missään tapauksessa tarkoitettu korvaamaan tämän hetkistä politiikan tutkimusta, vaan ennen kaikkea tarjoamaan sille uusia virikkeitä.

»Eurooppalaisen» kritiikin ensimmäisiä ilmauksia Suomessa oli tietysti Yrjö Ahmavaaran keskustelua herättänyt teos »Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia»⁶⁰, joka Ahmavaaran mukaan oli tarkoitettu positivismin kritiikiksi. Tässä ei oteta kantaa siihen oliko se sitä vai ei. Tärkeintä on, että kirjan alaotsikko oli »Positivismin kritiikki». Suomessa oli aikaisemminkin suhtau-

duttu tietyin varauksiin siihen, mitä voidaan yleisesti kutsua positivismiksi tai loogiseksi empirismiksi (johon behavioralismikin kuuluu), jolloin kritiikin aseet oli lainattu ennen kaikkea Karl Popperlta ja Peter Winchiltä, mutta tämä aikaisempi kritiikki oli jäänyt hajanaiseksi.⁶¹ Suunnilleen samaan aikaan Ahmavaaran teoksen kanssa saivat eräät yhteiskuntatieteilijät kuitenkin käsiinsä ruotsalaisen Gerard Radnitzkyn väitöskirjan,⁶² jonka avulla avautui aivan uudenlainen yhteiskuntatieteiden maailma, hermeneutiikka ja varsinkin ns. kriittinen yhteiskuntatiede. Jürgen Habermas, Karl-Otto Apel ja muut nousivat hetkeksi uusiksi profeteoiksi, kunnes hekin joutuivat kritiikin kohteiksi. Suunta vei sinne, mistä kriittinen yhteiskuntatiede oli peruslähtökohtansa hakenut, Karl Marxin eräisiin keskeisiin tieteenfilosofisiin ajatuksiin. Tästä sitten edettiin vuorostaan useisiin eri suuntiin; Marxin taloustieteellisiin kirjoituksiin, ranskalaisiin strukturalisteihin (*Althusser, Poulantzas*), *Leniniin*, itä-saksalaisiin ja tsekkoslovakialaisiin tutkimuksiin Marxista, yhteiskunnasta jne.

Jos ajatellaan tämän kritiikin kannalta politiikan tutkimuksen substanssia, niin voidaan, kuten jo aikaisemminkin tehtiin, todeta, ettei ole mielekäästä ryhtyä tekemään mitään tarkkoja erotteluja politiikan tutkimuksen ja muiden yhteiskuntatieteiden välille. Eri yhteiskuntatieteissä tutkitaan paljon samoja asioita, eikä tätä ole syytä mennä mitenkään »kieltämään». Voidaan kuitenkin olla samaa mieltä esim. Jan-Magnus Janssonin kanssa, että politiikan tutkimuksen keskeinen käsite tällä hetkellä on valtio, joka integroi yhteiskunnan kokonaisuudeksi ja jonka kautta yhteiskunnalliset prosessit nykyään yhä enemmän kulkevat.

Tämä ei merkitse, ettei voitaisi edelleen tutkia poliittisen prosessin inputia, se t ä y t y y tehdä. Inputin tutkimus on vain osattava sijoittaa oikeisiin teoreettisiin lähtökohtiin. Valtion ottaminen keskeiseksi käsitteeksi ei saa myöskään merkitä, että sitä tarkastellaan irrallaan muusta yhteiskunnasta. Valtio on osattava sijoittaa suhteeseen yhteiskunnallisen tuotantoprosessin kanssa, jossa valmistetaan ne materiaaliset hyödykkeet, joilla yhteiskunnan kansalaisten materiaaliset tarpeet tyydytetään.⁶³ Tämä suuntaa politiikan tutkimuksen kohti klassista poliittista taloustiedettä, jossa tutkitaan yhteiskunnallisen tuotannon tulosten jakautumista eri yhteiskuntaluokille. Tämä vaatii osittain myös historiallista analyysia, joka ei kuitenkaan merkitse liittolaisuutta valtio-opin vanhan liittolaisen poliittisen historian kanssa, vaan ennen kaikkea taloushistoriaan perehtymistä.

Lisäksi on kuitenkin otettava huomioon, että valtio on tietyissä mielessä historiallinen käsite. Jansson esim. toteaa tämän historiallisuuden määrittelemällä valtion Weberiä seuraten elimeksi, jolla on yksinoikeus legitiimiin pakkoon jollakin tietyllä alueella, jatkaen sen jälkeen seuraavasti:

»Weberin esittämän valtion määritelmän pätevyys on historian kannalta sangen suhteellinen. Valtiolla ei aina ole ollut tätä 'yksinoikeutta'; Euroopan historiassa sen edellytyksenä oli pitkäaikainen ennen kaikkea

feodalismien vastainen taistelu, jota käytiin keskiajan lopulla ja uuden ajan alussa. Niin ikään on ajateltavissa että historiallinen kehitys joskus tulevaisuudessa saattaa siirtää nyt valtioiden hallussa olevat pakkokeinot jollekin muulle (esimerkiksi ylikansalliselle) organisaatiolle; periaatteessa voitaisiin myös ajatella että valtio inhimillisen kehityksen myötä kykenisi suorittamaan tehtävänsä yhteiskuntaelämän eri alueilla väkivaltaan nojautumatta, voimassaolevia normeja kohtaan tunnetun vapaaehtoisen kunnioituksen pohjalta...

Olennaista kuitenkin on ettei valtio — varsinkaan nykyään — ole ainoa julkinen organisaatio. Valtio on vain yksi — jos kohta tärkein — taso julkisten organisaatioiden hierarkiassa, joka ulottuu maailmanlaajuisista paikallisiin.»⁶⁴

Tähän Janssonin toteamukseen voidaan periaatteessa täysin yhtyä. Valtio on ehdottomasti tärkein organisaatiomuoto tämän päivän maailmassa; kuitenkin se on historiallisesti muuttuva ja historian muuttumisen ohella myös politiikan tutkimuksen kohde muuttuu.

Minkäläisten metodisten periaatteiden sitten pitäisi ohjata tämän substanssin analyysia. Tässä ei ole mahdollisuutta esittää mitään täydellistä metodologista ohjelmaa.⁶⁵ Kuitenkin on yksi korostamisen arvoinen seikka, johon jo viitattiin ohimennen policy- analyysin yhteydessä, ihmisten tarpeiden tyydyttäminen. Kaiken tieteellisen tutkimuksen pitäisi näet tietoisesti lähteä liikkeelle tästä. Behavioralistien usko ihmisten tarpeiden tyydyttämiseen parhaalla mahdollisella tavalla, kun tiede vain tuottaa mahdollisimman paljon tosiasioita ei pidä paikkaansa. Tarvitaan myös tarveanalyysia ja tutkimuksen suorittamista tässä valossa. Voidaan näet väittää, että erilaisten tarpeiden tyydyttäminen vaatii erilaista informaatiota.

Tämän väitteen havainnollistamiseksi voidaan ottaa heuristiseksi apuvälineeksi Erik Allardtin esittämä yksinkertainen inhimillisten tarpeiden perusluokitus having, loving ja being. Having viittaa tällöin niihin resursseihin, jotka yksilöllä on ja joita hän voi käyttää hyväkseen tyydyttääkseen esim. fyysisiä tarpeitaan. Loving taas viittaa rakkauden, kunnioituksen ym. vastaaviin tarpeisiin. Being lopuksi niihin käsitteisiin, jotka liittyvät yksilön muuttumiseen ja itsensä toteuttamiseen.⁶⁶ Ristiintaulukoimalla Allardtin tarveluokitus Habermasin kolmen tiedonintressin, teknisen, käytännöllisen ja emansipatorisen, kanssa saadaan seuraavanlainen taulukko:

Tarpeet

Tiedonintressit

	Tekninen	Käytännöllinen	Emansipatorinen
Having	×		
Loving		×	
Being			×

Ensiksi on vielä toistettava, että ristiintaulukointi on puhtaasti heuristinen ja kuvaa ainoastaan eräitä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tämän hetken perusulottuvuuksia. Taulukossa merkityt kohdat edustavat eräänlaista weberiläistä ihannetyyppiä. Pyrkiessään tyydyttämään esim. fyysisiä tarpeitaan, yksilö tarvitsee ennen kaikkea keinoja kontrolloida luontoa. Tästä seuraa tekninen tiedonintressi, jota mm. luonnontieteet käyttävät. Samaten kun pyritään tietoiseen yhteiskunnan ohjaukseen ja suunnitteluun tarvitaan myös tällaista tietoa. Käsitepari loving—käytännöllinen tiedonintressi taas liittyy yksilön sosiaaliseen kanssakäymiseen, jolloin tarvitaan ymmärrystä toisista ihmisistä ja heidän käyttäytymiseensä vaikuttavista motiiveista. Emansipatorinen tiedonintressi taas liittyy oleellisesti juuri ihmisen muuttumiseen, varsinkin tietoisuuden tasolla. Pyrkiessään yhteiskunnallisesti aktiiviseen toimintaan yksilö tarvitsee informaatiota, jonka avulla hän pystyy hahmottamaan objektiivisen asemansa yhteiskunnassa ja suunnittelemaan toimintaansa.

On huomattava, että ylläoleva »tehtävänasettelu» kuuluu puhtaasti »ideaaliseen» yhteiskuntaan. Kuten behavioralismin analyysin yhteydessä todettiin, ei tämän hetken maailmassa esim. teknistä tiedonintressiä suinkaan käytetä pelkästään luonnon kontrolloimiseen, vaan myös ihmisten. Kun joidenkin hyvinvointi perustuu toisiin ihmisiin, ei hyvinvoivien etujen mukaista ole paljastaa tätä tosiasiaa huonommassa asemassa oleville, vaan päinvastoin hämärtaa sitä.

Tarpeisiin ja tiedonintresseihin perustuva tutkimus ei suinkaan merkitse objektiivisen tutkimuksen vaatimuksen hylkäämistä, vaan vain yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen normatiivisen aspektin tunnustamista. Käytännön tasolla se vaatii entistä tarkempaa kvantitatiivista analyysia, joka vuorostaan liittyy yhteiskunnallisen kokonaisprosessin teoreettisiin lähtökohtiin, jolloin tutkimus pitää sopeuttaa aikaisemmin esille tuotuun politiikan tutkimuksen substanssiin historiallisesti, tällä hetkellä yhteiskunnallisen tuotannon, yhteiskuntaluokkien ja valtion muodostamaan kokonaisuuteen.

LÄHDEVIITTEET

¹ Ilmari Susiluoto, Uudenaikaistumisen utopiat. *Politiikka* 2/1972, s. 146.

² On syytä täsmentää kuitenkin, ettei tiede edisty pelkästään »keskustelemalla». On yhtä vaarallista heittäytyä loputtomaan itsetutkisteluun kuin olla kokonaan sitä vailla. Tämän vuoksi olisi erittäin tärkeää löytää oikea suhde metodologisen tutkimuksen ja konkreettisen empiirisen tutkimuksen välille. Eräistä ratkaisumalleista tähän ongelmaan ks. esim. Max Weber, *The Methodology of the Social Sciences*, New York 1969, s. 115 sekä Edward A. Shilsin esipuhe samaan teokseen, s. iii.

³ Ks. esim. Pertti Pesonen, Behavioraalinen ja vertaileva politiikan tutkimus, *Politiikka* 3/1972, s. 240. Tarkemmasta analyysistä ks. esim. David Easton, *A Framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, N. J. 1965, s. 1—22.

⁴ Ks. esim. Jan-Magnus Jansson, Poliitiikan tutkimus Suomessa, *Politiikka* 1—2/1959, s. 3 ja Pesonen, m. art., s. 239.

⁵ Esim. Pesonen, m. art., s. 239.

⁶ Easton, mt., s. 7, ks. myös esim. Tuomo Martikainen, Poliitiikan behavioraalinen tutkimus. *Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia* 15/1968, s. 10—11 ja Pesonen, m. art., s. 241.

⁷ Ks. esim. Martikainen, mt., s. 11—25.

⁸ Pesonen, m. art., s. 238.

⁹ Jussi Teljo, Valtio-opin tehtävät ja menetelmät, *Suomalainen Suomi* 1/1950, s. 16.

¹⁰ Ilkka Heiskanen, Hajaannus ja kehitys: poliitiikan tutkimus kongressien kuvastimessa, *Politiikka* 2/1968, s. 55.

¹¹ Ks. tästä tarkemmin esim. Maj Palmberg, Den funktionalistiska utvecklings-teorin, *Häftan för kritiska studier* 1—2/1971.

¹² Ks. tästä esim. Jan-Magnus Jansson, Vertaileva poliitiikan tutkimus, *Politiikka* 3/1964, s. 149. Behavioraalisen ja vertailevan poliitiikan tutkimuksen yhteenkuuluvuudesta ks. esim. Pesonen, m. art.

¹³ David Easton, The New Revolution in Political Science, *The American Political Science Review* 4/1969.

¹⁴ David Easton, *Continuities in Political Research: Behavioralism and Post-behavioralism*, esitelmä maailman 8. valtio-opin kongressissa, München 31. 8.—5. 9. 1970, s. 3.

¹⁵ Easton, m. esit., s. 21.

¹⁶ Jansson, m. art. (1959), Valtio-oppi valinkauhassa, *Politiikka* 1/1961, Defining Political Science: Some Basic Reflections, *Acta Politica*, Editit Institutum Politicum Universitatis Helsingiensis, Fasc. IV, 1966 ja *Politikens teori*, Borgå 1969 (tässä artikkelissa on myöhemmin käytetty kirjan suomennosta Poliitiikan teoria, Helsinki 1970) sekä Pertti Pesonen, Den politiska människan i forskningen ljuskägla, *Acta Politica*, Editit Institutum Politicum Universitatis Helsingiensis, Fasc. II ja m. art. (1972).

¹⁷ Jansson, m. art. (1961), s. 32, ks. myös Jansson, mt. (1970), s. 38—44.

¹⁸ Pesonen, m. art. (1972), s. 239—240.

¹⁹ Jansson, mt. (1970), s. 19.

²⁰ Ks. erilaisista tiedonintresseistä esim. Jürgen Habermas, Knowledge and Interest, *Inquiry* 1966 sekä näiden Habermasin tiedonintressien sovellutusyrityksestä poliitiikan tutkimukseen Erkki Berndtson, Emansipatorisesta tiedonintressistä ja sen suhteesta poliitiikan tutkimukseen, *Politiikka* 1/1971. Vaikka Habermasin tiedonintressejä vastaan voidaan esittää erittäin painavaa kritiikkiä (ks. esim. Matti Viikari, Frankfurtin koulukunta ja Jürgen Habermas, *Parnasso* 5/1970 ja 3/1971), käytän tässä artikkelissa niitä heuristisesti, koska ne kuitenkin nähdäkseni kuvaavat hyvin eräitä tieteellisen tutkimuksen peruspiirteitä.

²¹ Jansson, esim. mt. (1970), s. 12—13.

²² Jansson, mt. (1970), s. 26.

²³ Pesonen, m. art. (1972), s. 243.

²⁴ Olen käsitellyt tätä ongelmaa tarkemmin edellä mainitussa artikkelissani. En ryhdy tässä toistamaan sen argumentointia, vaan kehotan kiinnostuneita tutustumaan siihen. Valtiotieteellisen Yhdistyksen vuosikokouksessa 13. 3. 1973 esitelmääni seuraneessa keskustelutilaisuudessa kuitenkin esitettiin epäilyjä siitä, ettei olisi olemassa mitään säännönmukaisuuksia ihmisten käyttäytymisessä, jotka eivät olisi muutettavissa. Pysyn kuitenkin edelleen kannassani. Jos joitain säännönmukaisuuksia on, ne ovat pakostakin niin yleisiä, ettei niistä ole yhteiskuntatieteiden kannalta mitään

hyötyä. Tämä argumenttini on nähtävänä ihmiskunnan historian valossa ja se on tarkoitettu kumoamaan vulgaaripositivistien harhaluulon, että yhteiskuntatieteissä pysyttäisiin muodostamaan teoria, joka selittäisi tapahtumia »kaikkina aikoina kaikissa paikoissa.» Sen sijaan tälläkin hetkellä yhteiskunnassa on varmasti lukuisia »säännönmukaisuuksia» ihmisten käyttäytymisessä, joita on erittäin vaikea muuttaa.

²⁵ Ks. tästä tarkemmin esim. Ulf Renmark, *Dominerande värdesystem eller dominerande produktionsätt. Om orsaksförklaringar i politisk teori, Häften för kritiska studier 1—2/1971.*

²⁶ Reifikaation käsitteestä varsinkin yhteiskuntatieteiden kannalta ks. esim. Mihailo Markovič, Reifikaatio, ymmärtäminen ja selittäminen, *Sosiologia 3/1971.*

²⁷ Ks. tarkemmin Herman Schmid, *Science and the Control of Social Systems* teoksessa Lars Dencin (ed.), *Scientific Research and Politics*, Lund 1969, s. 97.

²⁸ Ks. Ilkka Heiskanen, Sosiaalitieteitten 'uudesta' metodologisesta keskustelusta ja sen merkityksestä politiikan tutkimukselle, *Politiikka 1/1971*, s. 33—34.

²⁹ Ks. esim. Jansson, mt. (1970), s. 31—35. Laajemmasta perspektiivistä ks. esim. Ilkka Heiskanen, *Theoretical Approaches and Scientific Strategies in Administrative and Organizational Research. A Methodological Study*, Helsinki 1967, s. 41.

³⁰ Tästä ks. tarkemmin Sune Sunesson, *Till vad kan man använda politisk sociologi?* Esitelmä 7. pohjoismaisessa sosiologian kongressissa, Helsingör 3.—5. 6. 1972, s. 1, jonka esimerkkiä olen käyttänyt hyväkseni.

³¹ Ks. tästä tarkemmin Easton, m. esit., s. 9—12.

³² Joachim Israel, Onko ei-normatiivinen yhteiskuntatiede mahdollista? *Sosiologia 3/1971.*

³³ Ks. esim. Israel, m. art., s. 156.

³⁴ Jansson, m. art. (1964), s. 142—144.

³⁵ Kritiikistä tällaista ajattelutapaa kohtaan, ks. Andre Gunder Frank, *Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology*, *Zenit Reprint 1/1969*, s. 4—26 ja vars. s. 17—26.

³⁶ Tästä tarkemmin ks. Frank, mt., s. 26—44.

³⁷ Jansson, mt. (1970), s. 22.

³⁸ Jansson, m. art. (1959), s. 6.

³⁹ Pesonen, m. art. (1972), s. 243.

⁴⁰ Varsinkin Noam Chomskyn tutkimukset ovat tältä kannalta uraa uurtavia. Hyvä yleisesitys hänen tutkimuksistaan on esim. John Lyons, *Chomsky*, London 1970.

⁴¹ Tämä tulee näkyviin mm. Janssonin mt:sta (1970), s. 12—18.

⁴² Ks. esim. Erik Allardt, *Statskunskap och sociologi*, *Politiikka 3/1968.*

⁴³ Jan-Magnus Janssonin esittämän politiikan määritelmän keskeinen sisältö on esim. tämä. Ks. Jansson, mt. (1970), s. 38—44. Tämä valta-käsitteen keskeisyys käy ilmi ehkä kaikkein parhaiten Suomessakin erittäin keskeisen aseman saaneesta Robert A. Dahlin teoksesta *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, N. J. 1970.

⁴⁴ Ks. esim. Renmark, m. art. sekä Sunesson, m. esit.

⁴⁵ Easton, m. art., s. 1052.

⁴⁶ Easton, m. art., s. 1051—1052.

⁴⁷ Tutkimusprojektista ks. Ilkka Heiskanen — Tuomo Martikainen, *Demokratia, tasa-arvo ja informaation kulku suomalaisessa yhteiskunnassa*, *Politiikka 4/1972.*

⁴⁸ Ilkka Heiskanen, Yhteiskunnan automaattiset mekanismit ja poliittiset prosessit yksilö- ja ryhmätasoisien tarpeitten tyydytyksen säätelyssä, *Turun Yliopiston valtio-opin laitos, Tutkimuksia*, sarja C: 20/1972.

⁴⁹ Ks. esim. Heiskanen — Martikainen, m. art. On syytä huomauttaa, että policy-analyysia ei pidä sotkea ns. politiikkatieteeseen (policy science). Tämä ero tulee sel-

västi esiin verrattaessa esim. sellaista teosta kuin Austin Ranney (ed.), *Political Science and Public Policy*, Chicago 1968 (joka edustaa policy-analyysia) esim. Risto Eräsaaren esittelemiin politiikkatieteen suuntauksiin. Ks. Risto Eräsaari, *Politiikkatiede-esitteleviä kommentteja*, *Sosiologia* 5/1972. Täydellisestä käsitteiden sotkemisesta johtuen on viisainta tältä kannalta unohtaa sellainen artikkeli kuin Ralf Helenius, *Valtio-opista politiikkatieteeksi*, *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 1/1971.

⁵⁰ Heiskanen — Martikainen, m. art., s. 286.

⁵¹ Heiskanen — Martikainen, m. art., s. 315.

⁵² Heiskanen, mt. (1972), s. 3.

⁵³ Easton, m. art., s. 1059—1060. Kenelle kaikille tietoa pitäisi pyrkiä tuottamaan on kuitenkin vaikea ongelma, johon tyydyttävää vastausta tuskin on olemassa. Ei ole varmaa, että tiedon tuottaminen pelkästään »huonommassa asemassa» oleville parantaa heidän asemaansa. Olen kiitollinen Ilkka Heiskaselle, että hän kiinnitti huomioni tähän seikkaan. On luultavaa, että tämän ongelman yhteydessä olisi aina otettava huomioon myös minkälainen yhteiskunta on kyseessä.

⁵⁴ Ks. tästä tarkemmin esim. Peter J. Henriot, *Political Questions about Social Indicators*, *Western Political Science Quarterly* 2/1970, varsinkin s. 235—243.

⁵⁵ Henriot, m. art., s. 243—254.

⁵⁶ Henriot, m. art., s. 243—244.

⁵⁷ Tietyn riippumattomuuden oireita Yhdysvalloista on tietysti yleisten EEC-näkymien vaikutusten johdosta (EEC:n kasvu ja voimistuminen Yhdysvaltoihin nähden) alkanut näkyä suomalaisessakin valtio-opissa, jonka ensimmäinen merkki on tietysti liittyminen ECPR:ään. Vaikka Suomi ei solmisikaan vapaakauppasopimusta EEC:n kanssa, olemme jo politiikan tutkimuksen tasolla onnellisesti kiinni eurooppalaisessa yhteistyössä. Kehitys olisi tässä tapauksessa sama kuin Marshall-avun kohdalla; vaikka itse apua ei tullut, tulivat ASLA:t ja niiden mukana sitoutuminen yhdysvaltalaiseen politiikan tutkimukseen.

⁵⁸ Esim. Suomessa on valtio-opin »alueella» ilmestynyt vain muutama artikkeli, joka on pyrkinyt esittelemään joitakin tämän »eurooppalaisen» behavioralismin kritiikin näkökohtia (lähinnä hermeneutiikan ja kriittisen yhteiskuntatieteen kannalta). Ks. esim. *Politiikka* 1/1971:n artikkelit, Hannu Nurmi, Selittämisestä, ymmärtämisestä ja politiikan tutkimuksen tavoitteista sekä Berndtson, m. art. ja Heiskanen, m. art. Mitään sen ihmeellisempää vaikutusta näillä artikkeleilla ei ole ollut suomalaisen politiikan tutkimukseen.

⁵⁹ Tämä taas saattaa johtua siitä, että sosiologia on ollut alttiimpi »eurooppalaiselle tartunnalle» vanhojen ja arvokkaiden eurooppalaisten klassikkojensa (Marx, de Tocqueville, Weber, Durkheim, Simmel jne.) takia, jollaisia valtio-opilla ei samalla lailla ole esitettävänä. Mosca, Pareto ja Michelskin ovat melkein enemmän sosiologian kuin valtio-opin klassikkoja.

⁶⁰ Yrjö Ahmavaara, *Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia*, Helsinki 1969.

⁶¹ Esim. Karl R. Popper, *The Poverty of Historicism*, London 1966 ja Peter Winch, *The Idea of a Social Science*, London 1957. Eräästä tulkinnasta tämän kritiikan luonteesta Suomessa ks. Antti Eskola, Faktorianalyysi suomalaisessa sosiologiassa, *Sosiologia* 6/1971.

⁶² Gerard Radnitzky, *Contemporary Schools of Metascience*, Lund 1968.

⁶³ Ks. esim. Sunesson, m. esit., s. 5, jossa hän Eastonin poliittisen järjestelmän käsitteeseen viitaten kysyy: »Om 'politiken' ansvarar för att fördela resurser och medel, är då inte dessa ibland av materiell natur? Har inte i så fall materiella förhållanden och olika grupper och individers förhållande till och kontroll över materiella resurser

någon relevans för 'den politiska processen'? Hur skall man annars kunna fatta vad som menas med att politiken fördelar resurser?»

⁶⁴ Jansson, mt. (1970), s. 41—42.

⁶⁵ Tarkoittamiani metodologisia periaatteita on ehkä parhaiten löydettävissä edeltä politiikan behavioraalisen tutkimuksen ja policy-analyysin kritiikan yhteydessä. Joitakin periaatteita löytyy myös em. artikkelistani.

⁶⁶ Ks. esim. Erik Allardt, *The Relation of Welfare Values to Culture and Economy. Helsingin Yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia* 188/1973, s. 8—17. Allardt johdattaa tarveluokituksensa Abraham Maslowin tarveteoriasta (ks. esim. Abraham Maslow, *Motivation and Personality*, New York 1954). Maslowta (ja Allardtia) on kritisoinut Jeja-Pekka Roos väitöskirjassaan *Welfare Theory and Social Policy. A Study in Policy Science*, Helsinki 1973 mm. siitä, että nämä eivät (kuten eivät useimmat ei-marxilaiset tutkijat) ota huomioon tarpeiden historiallisuutta ja muuttuvuutta. Ainoa alkuperäinen tarve on henkiinjäämisen tarve, joka synnyttää materiaalisen tuotannon, joka puolestaan sitten alkaa luoda ja muuttaa tarpeita. Ks. Roos, mt., s. 60—76. Vaikka hyväksyn Roosin analyysin, katson että Allardtin luokitusta voidaan tässä yhteydessä hyvin käyttää, koska tarkoituksena on vain havainnollistaa tarpeiden ja tutkimuksen välistä yhteyttä. Jokaisessa historiallisessa tilanteessa on joitain tarpeita ja Allardtin luokitus käsittääkseni kuitenkin kuvaa tämän hetkisiä (ainakin teollisesti kehittyneitä) yhteiskuntia tyydyttävästi.